

CEMENTIRIS I DIVERSITAT RELIGIOSA A BARCELONA

UN ESTAT DE LA
QÜESTIÓ

RESUM EXECUTIU

Setembre - desembre 2016
Universitat Autònoma
de Barcelona

Rosa Martínez, Clara Fons
i Mar Griera

INTRODUCCIÓ

La diversitat religiosa ha crescut de manera notable a Catalunya en les últimes dècades, en bona part gràcies a l'increment de població vinguda d'altres països. Aquest creixement s'ha fet especialment visible a la ciutat de Barcelona. Així, en els darrers vint anys s'han obert nombrosos oratoris islàmics, centres budistes i hinduistes, esglésies cristianes evangèliques i ortodoxes, noves sinagogues i un gurdwara sikh a la ciutat. Ara bé, no tota la diversitat es pot atribuir exclusivament al creixement de les migracions, ja que hi ha tradicions religioses com el protestantisme o el judaisme que fa més d'un segle que són presents a la Ciutat Comtal.

El creixement de les minories religioses implica el sorgiment de nous reptes que requereixen respostes viables que fomentin el respecte a la diversitat i el compliment del marc legal existent. Aquests nous desafiaments s'emfatitzen pel fet que la nostra és una societat en què històricament el catolicisme havia gaudit d'una posició gairebé hegemònica amb la qual cosa no tenim una tradició d'acomodació de la diversitat religiosa. A més, el fort procés de secularització que ha patit la societat catalana en les darreres dècades fa més necessari reflexionar i buscar eines per donar resposta a les transformacions de l'escenari religiós.

Un dels reptes importants en aquest àmbit està relacionat amb la gestió de la mort. Les confessions religioses proveeixen explicacions sobre la mort als seus fidels, i desenvolupen rituals específics per fer-hi front. En la majoria de tradicions religioses hi ha prescripcions, normes i indicacions precises sobre com gestionar el decés perquè sigui una "bona mort" en termes religiosos. No sempre, però, és fàcil complir amb totes les indicacions religioses, ni hi ha els mecanismes per poder donar resposta a les necessitats de les comunitats. A vegades també sorgeixen complicacions derivades de la dificultat de fer compatibles regulacions d'índole molt diversa: religioses, d'higiene, d'urbanisme.

L'**objectiu principal** del projecte ha estat elaborar un estat de la qüestió sobre la gestió dels cementiris i la diversitat religiosa a la ciutat de Barcelona.

Els dos **objectius específics** han estat:

1. Identificar i analitzar els principals reptes derivats del creixement de la diversitat religiosa en les qüestions relacionades amb els cementiris.
2. Analitzar les demandes de les organitzacions religioses en aquest àmbit, així com les respostes generades per les administracions públiques en els darrers anys.

A fi d'acomplir aquests objectius, s'ha utilitzat una metodologia eminentment qualitativa. En primer lloc, s'han dut a terme entrevistes amb els representants de les comunitats religioses, mirant de reflectir l'heterogeneïtat interna de les comunitats i prenent en consideració les seves particularitats. En segon lloc, s'han entrevistat les persones responsables de diverses institucions vinculades amb la gestió de la mort a la ciutat de Barcelona, especialment pel que fa a la gestió dels cementiris. En tercer lloc, s'ha dut a terme una anàlisi documental de materials relacionats amb la qüestió (premsa, estudis, informes, etcètera). Finalment, s'ha fet una observació als cementiris municipals per corroborar i contrastar la informació obtinguda a partir de les altres tres fonts.

L'informe s'ha organitzat en dos grans eixos:

1. La descripció dels actors principals (comunitats religioses, cementiris i Ajuntament) i la seva posició en aquest àmbit.
2. L'explicació de les controvèrsies principals, les formes de gestió i els posicionaments al voltant d'aquestes controvèrsies.

Abans de tancar aquesta introducció volem agrair a totes les persones que ens han cedit amablement el seu temps per rebre'ns i exposar-nos els seus arguments.

COMUNITATS RELIGIOSES

L'article 2 de la Llei orgànica 7/1980, de 5 de juliol, de llibertat religiosa, estableix que tota persona té dret a “rebre sepultura digna, sense discriminació per motius religiosos”, i també a “reunir-se o manifestar-se públicament amb fins religiosos i associar-se per dur a terme comunitàriament les seves activitats religioses de conformitat amb l'ordenament jurídic general i el que estableix aquesta llei orgànica”. Per tant, aquesta llei garanteix el dret de tota persona a ser enterrada segons les seves pròpies conviccions, independentment de quina sigui la seva afiliació religiosa.

En alguns casos, per fer efectiu aquest dret, es requereix la intervenció de l'Administració pública. En aquest sentit, l'acomodació de la diversitat religiosa fa necessari generar els mecanismes perquè l'enterrament es pugui dur a terme d'acord amb els preceptes religiosos. Avui dia a Catalunya les demandes principals en relació amb els cementiris han sorgit de tres confessions: judaisme, islam i fe bahá'í. En el cas de les comunitats jueves i musulmanes, els acords de cooperació amb la Federació de Comunitats Israelites (Llei 25/1992) i amb la Comissió Islàmica d'Espanya (Llei 26/1992), respectivament, els atorguen el dret de disposar de parcel·les reservades als cementiris i tenen garantida l'adopció de mesures oportunes per poder observar les “normes tradicionals” relatives a inhumacions, sepultures i ritus funeraris (Llei 25/1992 i Llei 26/1992).

A Barcelona hi ha altres confessions religioses els requeriments doctrinals i rituals de les quals estan satisfets en la forma actual d'organització i gestió dels cementiris a la ciutat de Barcelona o no expressen disconformitat amb la situació actual. Ens referim, concretament, a l'Església catòlica, les esglésies evangèliques o protestants, l'Església Adventista del Setè Dia, les esglésies ortodoxes, l'Església de Jesucrist dels Sants dels Darrers Dies i els Testimonis Cristians de Jehovà. Altres confessions, com l'hinduisme, el sikhisme o el budisme tenen pràctiques més específiques a l'hora de traslladar i inhumar els cossos, però la seva preferència per la incineració fa que no requereixin demandes especials en relació amb l'enterrament als cementiris.

Els principals preceptes i peticions respecte als enterraments relatius a les confessions que requereixen la intervenció de l'administració pública són els següents:

JUDAISME

Característiques dels enterraments: Abans de ser enterrades, les persones jueves fan un rentat ritual que duen a terme membres de la mateixa comunitat que formen part del que s'anomena *hevrà qaddixà*. L'*hevrà qaddixà*, que sovint es tradueix per ‘germandat santa’, és una institució que es dedica a condicionar el cos i a l'acompanyament del difunt i de la seva família (Martínez Ariño, 2011: 65). Cada comunitat jueva de Barcelona té la seva pròpia *hevrà qaddixà*, que és una activitat en la qual s'impliquen persones voluntàries.

Segons la llei hebraica, l'enterrament s'ha de dur a terme abans de les 24 hores de la mort. Tanmateix, la llei també reconeix l'obligació de seguir la legalitat existent en cada país.

Característiques de les tombes: Les persones jueves segueixen principalment la llei jueva *halajà*, que estableix que el cos ha de ser enterrat en contacte amb la terra. Tanmateix, aquest precepte no es pot

seguir literalment a Catalunya,¹ ja que segons el Reglament de policia sanitària mortuòria aprovat pel Decret 297/1997, “es prohibeix la conducció, la inhumació i la incineració de cadàvers sense el corresponent fèretre de les característiques que s’indiquen en aquest Reglament, llevat dels casos de greus anormalitats epidemiològiques o de catàstrofe” (article 9). Per adaptar-se a la situació, les comunitats jueves accepten l’ús de fèretres molt senzills. Principalment i preferiblement, les tombes han d’estar orientades cap a Jerusalem i han de tenir una decoració austera. Fins ara no s’ha detectat cap cas en què les comunitats religioses utilitzin nínxols, tot i que es reconeix la possibilitat que s’hagi enterrat algun jueu en un altre espai, fora del recinte hebreu. Algunes persones jueves consideren important que hi hagi una separació entre les parcel·les dels difunts jueus i dels no jueus, però no tenim constància de l’existència de cap demanda formal que sol·liciti un cementiri totalment independent i exclusiu per a la comunitat jueva.

ISLAM

Característiques de l’enterrament: Els principals preceptes i procediments del ritu funerari es recullen en una sèrie de *hadiths* o dites del profeta, tot i que hi poden haver variacions en funció del lloc d’origen. En la tradició islàmica, els aspectes més importants són el rentat del cadàver, l’enterrament del cos a terra i les oracions i pregàries prèvies a l’enterrament (García-Romeral, 2011). Segons la llei islàmica, l’enterrament s’ha de fer, preferiblement, abans de les 24 hores després de la mort. Tanmateix, es reconeix la possibilitat de fer excepcions en circumstàncies excepcionals.

Característiques de les tombes: La doctrina islàmica estableix que el cos ha de ser enterrat en contacte amb la terra. Només s’autoritza l’ús de fèretre en casos específics, com en els casos en els quals la mort ha estat a causa d’una malaltia infecciosa o quan el cos està molt desfigurat. A causa de l’obligació d’enterrar els cadàvers amb fèretres establerta al decret esmentat més amunt (197/2997, article 9), les persones musulmanes prefereixen caixes senzilles, austeres i sense simbologia religiosa. És molt important que les tombes estiguin orientades a La Meca i que estiguin separades de les tombes ocupades pels difunts no musulmans.

FE BAHÀ'Í

Característiques de l’enterrament: La doctrina bahà'í especifica que l’enterrament del difunt no es pot fer a més d’una hora de distància d’on ha succeït la mort. No es du a terme la pràctica d’incinerar i sempre s’enterra preferentment amb tombes individuals sota terra. També es dona importància a la possibilitat que els difunts bahà'ís estiguin enterrats en llocs embellits, en espais enjardinats, amb fonts o aigua.

Característiques de les tombes: Segons explica el president del Centre Bahà'í de Barcelona, els enterraments es poden fer en nínxols però es prefereix que sigui en tombes individuals. L’orientació de la tomba ha de ser en direcció al lloc on està enterrat el fundador de la fe bahà'í, Bahà'u'llàh, a Israel. No és necessari ni important que les tombes de la comunitat bahà'í estiguin separades de les tombes de persones que professen una altra religió.

L'AJUNTAMENT DE BARCELONA

L'article segon de l'Ordenança de Cementiris (1997) estableix que l'Ajuntament de Barcelona té la jurisdicció dels cementiris següents: Montjuïc, Poblenou, Sant Andreu, les Corts, Sant Gervasi, Sants, Horta,

¹ Segons l’informe de Moreras (2011), la inhumació directament a terra es duu a terme a Sevilla i a Granada.

Sarrià i Collserola. Segons l'article tercer, "l'objecte de la gestió de cementiris i crematori consistirà en les inhumacions, exhumacions, reduccions de restes, trasllats, cremació i en general tota activitat referida a cadàvers i restes" (1997: 4). L'Ajuntament de Barcelona és, per tant, l'actor que adopta l'última decisió i ho fa a través de l'empresa gestora Cementiris de Barcelona, SA.

Un dels aspectes principals que cal tenir en compte és la legislació vigent, que sovint xoca directament amb els preceptes religiosos relatius als enterraments. Per exemple, la legislació catalana prohibeix la inhumació sense fèretre (Decret 297/1997), mentre que tant la doctrina islàmica com la llei jueva estableixen que el cos s'ha d'enterrar directament a terra. Tanmateix, davant d'aquesta situació, l'Ajuntament a través de l'empresa Cementiris de Barcelona, SA, ha anat negociant acords amb les comunitats com ara permetre la utilització de fèretres amb forats que facilitin el contacte simbòlic del cos amb la terra.

ELS CEMENTIRIS DE BARCELONA

Actualment hi ha quatre cementiris de competència municipal que ofereixen parcel·les específiques per a diferents confessions religioses. Són els següents:

Cementiri de les Corts			
Comunitat / Empresa gestora	Inici	Destinatàries	Capacitat i ocupació
Comunitat Israelita de Barcelona	1900	Persones jueves	314 sepultures; 313 d'ocupades

Cementiri de Sant Andreu			
Comunitat / Empresa gestora	Inici	Destinatàries	Capacitat i ocupació
Comunitat Israelita de Barcelona	1950	Persones jueves	173 tombes; 173 d'ocupades

Cementiri de Montjuïc			
Comunitat / Empresa gestora	Inici	Destinatàries	Capacitat i ocupació
Associació Cultural per a la Cooperació Catalano-Palestina	1995	Persones musulmanes	6 tombes construïdes; 5 d'ocupades
Cementiris de Barcelona, SA	2012	Infants musulmans	132 sepultures; 71 d'ocupades

Cementiri de Collserola			
Comunitat / Empresa gestora	Inici	Destinatàries	Capacitat i ocupació
Comunitat Israelita de Barcelona	1976	Persones jueves	424 tombes; 414 d'ocupades
Centre Islàmic de Barcelona	1997	Persones musulmanes	101 sepultures; 98 d'ocupades
Comunitat Jueva de Catalunya-ATID	2001	Persones jueves	18 tombes disponibles; 11 d'ocupades
Comunitat Jueva Bet Shalom	2009	Persones jueves	15 tombes disponibles; 5 tombes ocupades
Cementiris de Barcelona, SA	2016	Persones musulmanes	24 tombes i 40 nínxols construïts; 0 tombes i nínxols ocupats

En el cas del Centre Bahà'í de Barcelona, disposen d'una parcel·la al **cementiri de Roques Blanques**, que no és de competència municipal ja que es tracta d'un cementiri privat, gestionat per l'empresa Number, SL. Per tant, l'Ajuntament de Barcelona no participa com a actor en aquesta negociació.

Tal com es pot veure a la taula anterior, a Barcelona, totes les parcel·les que responen a demandes religioses es troben a l'interior de cementiris que ja existien i no pertanyen a cementiris confessionals específics. La separació que hi ha entre els recintes és diversa i depèn de cada cementiri i de les característiques d'aquests equipaments. En alguns casos, com en el cementiri de les Corts, els recintes estan separats físicament de la resta amb un mur o amb una tanca. Altres, fan servir vegetació, com ara arbres, o característiques naturals de l'espai per delimitar el recinte de la resta dels departaments dels cementiris.

Tant per a les persones jueves com per a les musulmanes la creació de cementiris públics exclusius per a ells seria una situació que s'adequaria al marc legal vigent, segons l'article 2 de l'Acuerdo de Cooperación del Estado con la Federación de Comunidades Israelitas de España (Llei 25/1992) i l'article 2 de l'Acuerdo de Cooperación del Estado con la Comisión Islámica de España (Llei 26/1992). Malgrat aquesta garantia legal, la guia publicada per la Generalitat de Catalunya estableix que no és una opció recomanable principalment per diversos motius, com ara evitar el rebuig social d'uns col·lectius per part d'uns altres.

Davant de la petició d'algunes tradicions religioses de poder disposar d'espais separats de la resta de parcel·les, es desaconsella la "segregació severa". D'acord amb els mateixos criteris que desaconsellen la creació de cementiris específics, es recomana la separació vegetal amb arbusts i plantes només quan la comunitat ho demani expressament. Per Moreras (2011), malgrat aquesta separació vegetal, el fet que es tornin a agrupar enterraments per motius religiosos implica una "evident càrrega d'ambigüitat" (Moreras, 2011: 90).²

² A més, l'autor afegeix que en la majoria de cementiris amb parcel·les islàmiques d'Europa, aquestes no es troben aïllades per cap separació física ni vegetal, tenint tots els mateixos recursos ornamentals. Per tant, i a excepció del cementiri de Bobigny i Granada, els altres cementiris no tenen parcel·les aïllades sinó "zones reservades inscrites dins dels cementiris municipals" (Moreras, 2011: 92).

Les principals controvèrsies que s'han anat produint es poden agrupar en tres categories: les característiques de l'enterrament, les característiques de les parcel·les i la gestió de les parcel·les.

L'ENTERRAMENT: QUI POT SER ENTERRAT

L'aspecte que diferencia d'una manera més evident totes les tradicions religioses en aquest àmbit és el relatiu a les característiques de l'enterrament; a més, cal tenir en compte que fins i tot en el si de les mateixes tradicions hi ha diferències substancials en la manera de concebre els criteris que ha d'acomplir l'enterrament religiós.

En el cas de les **comunitats jueves**, el motiu que explica que s'hagin anat obrint tres parcel·les diferenciades al cementiri de Collserola no són les característiques pràctiques de l'enterrament i els rituals, sinó més aviat la definició de qui pot ser enterrat al recinte jueu i qui no. Així, tot i que hi poden haver diferències en aspectes com el grau de rigor a l'hora de desenvolupar pràctiques relacionades amb el dol o en qüestions de diferències de gènere en les pràctiques i els ritus funeraris, és la diferent observança de la llei jueva el que distingeix les comunitats jueves a Barcelona i posa de manifest la diversitat interna del judaisme.

El tema més controvertit fins ara ha estat, per tant, identificar i decidir qui pot ser enterrat o no en un recinte jueu. La Comunitat Israelita de Barcelona, amb gairebé cent anys d'història, té tres recintes, situats al cementiri de les Corts, al cementiri de Sant Andreu i al cementiri de Collserola. Definida com una comunitat ortodoxa, segueix la llei que estableix que només poden ser enterrades als seus recintes les persones jueves, entenent com a persones jueves exclusivament aquelles que neixen de mare jueva. Aquesta manera d'entendre la judeïtat és el que va marcar la principal diferència amb la Comunitat ATID, que es va crear l'any 1992 i, posteriorment, amb la Comunitat Bet Shalom, de caràcter reformista i que fa servir criteris diferents per definir la judeïtat. Un altre fet que va marcar la diferència entre les comunitats i la necessitat de disposar d'espais diferenciats als cementiris és el relatiu a la possibilitat d'enterrar persones converses per diferents tribunals rabínics, no sempre reconeguts entre les diverses comunitats, i la possibilitat d'enterrar parelles mixtes. Totes aquestes diferències relatives a la definició de la judeïtat i de qui pot ser enterrat en el recinte jueu expliquen que cada comunitat hagi sol·licitat la possibilitat de disposar d'un espai propi en el marc dels cementiris de Barcelona.

Pel que fa a les pràctiques i rituals, cada comunitat té la seva pròpia *hevrà qaddixà*, que és el grup de persones que s'encarrega d'acompanyar el difunt des d'abans de la mort fins que s'enterra el cadàver, de dur a terme els rituals específics i d'acompanyar la família durant el dol. Segons expliquen els responsables de les comunitats, en aquest aspecte no hi ha cap tipus de controvèrsia.

Pel que fa a les **comunitats musulmanes**, fins ara ha estat el Centre Islàmic de Barcelona, també conegut com a Centre Islàmic de la Meridiana, l'encarregat de dur a terme la gestió de la primera parcel·la que es troba al cementiri de Collserola i que, per tant, decidia qui podia ser enterrat o no a la parcel·la principal destinada a aquest col·lectiu. Des del Centre Islàmic de Barcelona, l'imam responsable no apunta l'existència de cap controvèrsia entre els membres de la comunitat, però diversos actors entrevistats han apuntat alguns conflictes en relació amb la gestió de la parcel·la esmentada per qüestions econòmiques i de negociació de preus.

L'Associació Catalano-Palestina, per la seva banda, té un recinte dins del cementiri de Montjuïc destinat al col·lectiu palestí principalment, tot i que el seu president reconeix haver-hi enterrat a algun conegut d'ori-

gen sirí i libanès. La necessitat de disposar d'aquesta parcel·la es va justificar per l'existència d'un col·lectiu palestí cada vegada més nombrós, amb una demanda creixent per ser enterrat segons el ritus islàmic i amb voluntat de gestionar de manera autònoma l'enterrament.

Recentment, també s'ha establert una nova parcel·la al cementiri de Collserola destinada a la comunitat musulmana però gestionada directament per Cementiris de Barcelona, SA, que vol descentralitzar i professionalitzar la gestió de l'enterrament. Des de Cementiris de Barcelona, SA, es reconeix que la decisió de qui pot ser enterrat o no en aquest nou recinte seguirà depenent de les comunitats islàmiques, malgrat que encara no ha quedat clar quines d'aquestes comunitats hi participaran i com ho faran. És possible que les comunitats musulmanes acabin tenint un paper d'intermediaris, amb l'existència "d'interlocutors comunitaris" (Moreras, 2011), que transmeten les necessitats col·lectives, identifiquen les demandes i duen a terme les negociacions pertinents.

En el cas de **la comunitat bahà'í**, no sembla que hi hagi hagut cap controvèrsia respecte a qui pot ser enterrat i qui no a les tombes bahà'ís. Segons el president del Centre Bahà'í de Barcelona, quan es va escollir l'espai al cementiri de Roques Blanques es va oferir a tots els bahà'ís de Barcelona i de l'àrea metropolitana l'oportunitat de poder-hi ser enterrat, ja que està situat en un punt geogràfic que permet arribar-hi en menys d'una hora des de qualsevol punt de l'àrea metropolitana, tal com indiquen els preceptes bahà'ís en relació amb el desplaçament del cos del difunt. Malgrat que es tracta d'una comunitat petita, amb menys d'un centenar de fidels a la ciutat de Barcelona, l'espai del Roques Blanques permet poder-se ampliar amb el temps. No obstant això, el president del Centre Bahà'í de Barcelona reconeix la possibilitat que no tots els membres de la comunitat bahà'í vulguin rebre sepultura a la parcel·la reservada per a ells, sinó que facin ús d'algun nínxol que tinguin per herència familiar.

LES CARACTERÍSTIQUES DE LES PARCEL·LES

Malgrat l'existència de tres recintes diferents per a les tres **comunitats jueves**, les característiques de les parcel·les són molt semblants entre si. Només hi ha a una diferència, de tipus estètic: la Comunitat Bet Shalom va seguir el model americà de tombes amb gespa, on només es veu una làpida amb l'estrella de David; les altres, en canvi, tenen una làpida horitzontal que es veu des de l'exterior.

Pel que fa a les característiques de les tombes jueves, tampoc no hi ha diferències entre les tombes de les diferents comunitats. Totes coincideixen en la importància de fer enterraments en tombes sota terra i no consideren viable ni possible l'enterrament en nínxols. Davant la impossibilitat de poder enterrar directament el difunt a la terra, tots els representants van acceptar la necessitat d'arribar a un acord que els permetés respectar tant la llei civil de Catalunya com la llei jueva. Així, la solució més comuna és la d'enterrar amb caixes que tenen uns forats que permeten que el cos estigui simbòlicament en contacte amb la terra.

Pel que fa a la possibilitat de disposar d'un cementiri específic, cap comunitat va reconèixer la voluntat que esdevingui aquesta situació. Ben al contrari, consideren que la situació del cementiri de Collserola, que és on coincideixen les tres comunitats jueves, fins ara és positiva. El mateix passa amb la separació de les parcel·les: estan d'acord que mentre es respecti el seu espai, no tenen cap inconvenient que a la parcel·la del costat hi hagi enterrades persones d'una altra confessió o d'una altra comunitat.

Finalment, la qüestió de les concessions temporals i la possibilitat d'exhumar els cossos perquè una altra persona pugui ser enterrada a la tomba no és aparentment una qüestió que preocupi la comunitat jueva en aquests moments. Quan s'ha esmentat aquest aspecte només s'ha fet referència a la necessitat de renovar la concessió quan arribi el moment a fi de poder mantenir les restes del cos a la tomba.

En el cas de **les comunitats musulmanes**, el recinte que ha estat en ús fins ara és el que es troba al cementiri de Collserola, gestionat pel Centre Islàmic de Barcelona. Les tombes estan construïdes sota terra i orientades cap a la Meca. Quant a la necessitat de ser enterrat amb fèretre, cal apuntar que cap interlocutor de les comunitats musulmanes entrevistades que tenen algun paper en la gestió de la mort o algun tipus de relació amb Cementiris de Barcelona, SA, ha qüestionat aquest fet. Tampoc han identificat problemàtiques en relació amb les característiques de les tombes. No obstant això, cal dir que el president del Centre Cultural Islàmic Català, que és l'única comunitat que no té una relació directa amb Cementiris de Barcelona, SA, va mostrar més disconformitat i va insistir en la necessitat de buscar altres solucions. En aquest context, una altra qüestió rellevant de les característiques de les inhumacions en la comunitat musulmana ha estat la inclusió progressiva de nínxols com a opció d'enterrament. Malgrat la negativa inicial per part de la comunitat musulmana, el pas del temps va demostrar que els nínxols podien tenir un ús real. Tot i que s'han argumentat tota mena de justificacions a la possibilitat d'utilitzar nínxols, tot apunta que el cas majoritari és el de les inhumacions de nounats.

Finalment, pel que fa a la possibilitat de poder reutilitzar les tombes, alguns responsables de les comunitats musulmanes van explicar la possibilitat de dur a terme el que es coneix com a *reducció* en els casos d'enterrament de nens. És a dir, introduir les restes del cos en una cantonada i poder enterrar un altre difunt en el mateix espai. Malgrat que pot ser una alternativa a l'exhumació acceptada per la comunitat musulmana, segons el director de serveis de Cementiris de Barcelona, SL, actualment aquesta pràctica no s'ha dut a terme en els casos de tombes per a adults i s'ha restringit en els casos d'infants. Creu que si la reducció es portés a terme no hi hauria tants problemes de limitació d'espai ni demandes de nous recintes.

En el cas de **la comunitat bahà'í**, segons explica el president del Centre Bahà'í de Barcelona, la qüestió relativa als cementiris es va solucionar amb la concessió d'una parcel·la al cementiri de Roques Blanques i no sembla que hi hagi hagut cap problema en relació amb les característiques de la parcel·la ni amb les tombes. Malgrat que no hi ha una prescripció estricta, la comunitat bahà'í té preferències que es poden complir a l'espai de Roques Blanques i que eren més complicades d'assolir a Collserola: l'orientació de l'enterrament cap al punt d'oració a Israel, a la zona de Haifa, i l'enterrament en espais enjardinats. A Roques Blanques es van construir tombes sota terra, tot i que tampoc és una prescripció estricta.

GESTIÓ DE LES PARCEL·LES

A l'hora de fer referència a la gestió de les parcel·les, és important tenir present que els dos actors potencials que poden gestionar una parcel·la són l'Administració local o la comunitat religiosa, i els dos elements que s'han de gestionar són el terreny de la parcel·la i les tombes o els nínxols. L'article 23 de l'Ordenança de Cementiris inclou les comunitats religioses com a actors potencials per tenir la titularitat del dret funerari. No obstant això, cal dir que la gestió funerària a Barcelona amb les comunitats jueves i musulmanes ha estat diferent a causa de les diferències entre les mateixes comunitats. A més, la gestió de les parcel·les ha estat particular en cada cas pels canvis que s'han anat produint durant el temps. D'una banda, en les primeres concessions l'Ajuntament va cedir la gestió tant del terreny com de les tombes a les comunitats religioses corresponents. De l'altra, en els últims casos de parcel·les obertes les comunitats religioses s'encarreguen únicament de la gestió del terreny i del manteniment, i és Cementiris de Barcelona, SA, l'encarregat de construir les tombes. Aquest model de gestió és el mateix que s'ha plantejat per a la nova parcel·la destinada a les comunitats musulmanes que es troba al cementiri de Collserola. Així, la construcció de les tombes i el manteniment de l'espai és competència de l'Ajuntament de Barcelona a través de l'empresa gestora Cementiris de Barcelona, S.A.

Per Cementiris de Barcelona, SA, aquesta diferència en la gestió respon a un canvi històric i a la tendència de l'empresa gestora d'apropar-se a altres models europeus i evitar problemes de manteniment i controvèrsies derivades de les qüestions econòmiques. No obstant això, alguns representants de comunitats musulmanes van preveure possibles problemes a causa dels preus elevats de les tombes de la nova parcel·la i van destacar la necessitat d'arribar a acords perquè la gent sense mitjans econòmics pugui enterrar els seus familiars aquí.

Pel que fa a la gestió de la parcel·la concedida al Centre Bahá'í de Barcelona per part del cementiri de Roques Blanques, es tracta d'un cementiri privat i no pas municipal. Per poder començar la construcció de tombes i reservar l'espai es va haver de fer una inversió inicial en tombes, que va ser a càrrec d'alguns bahà'ís i de la comunitat. Després d'aquesta inversió inicial, les tombes les han comprat persones individuals quan les han necessitat. No sembla que s'hagi produït cap problema en relació amb aquesta qüestió.

CONCLUSIONS

En aquest informe s'han identificat les principals demandes de les comunitats religioses, les respostes donades per l'Administració pública en relació amb aquestes demandes i les controvèrsies derivades d'aquestes respostes. Davant de l'àmplia diversitat religiosa que hi ha a Barcelona, l'estudi s'ha centrat en aquelles confessions que han tingut o tenen demandes específiques en relació amb els enterraments. Es tracta del judaisme, l'islam i la fe bahà'í. A Barcelona, a quatre dels nou cementiris de competència municipal s'hi poden trobar parcel·les específiques per a persones jueves o musulmanes. Aquestes parcel·les estan ubicades als cementiris de les Corts, Sant Andreu, Montjuïc i Collserola. Pel que fa a les persones bahà'ís, tenen un espai reservat al cementiri de Roques Blanques, gestionat per l'empresa NOMBRE, SL. En tots els casos es tracta d'espais circumscrites dins del mateix cementiri i no componen, per tant, la creació d'un cementiri específic. Mentre que en el cas de la comunitat bahà'í la gestió d'un espai reservat per a l'enterrament no ha tingut gaire controvèrsia i ha trobat una solució efectiva amb la parcel·la al cementiri de Roques Blanques, les comunitats jueves i musulmanes representen un panorama més complex i canviant al llarg dels últims anys.

Així, el primer aspecte que ha marcat la gestió de la mort en el si d'aquestes confessions religioses ha estat la diversitat d'interpretacions i les decisions i els criteris corresponents sobre **qui pot ser enterrat** a les parcel·les religioses i qui no. És important tenir en compte l'heterogeneïtat rellevant interna tant en termes de corrents doctrinals com de procedències geogràfiques de les confessions religioses presents a Catalunya; aquesta heterogeneïtat, a més, queda especialment palesa en confessions com el judaisme o l'islam, o en què no hi ha una autoritat religiosa central reconeguda per tots els membres que pugui representar les comunitats i dirimir les disputes doctrinals. Aquest fet obliga l'Administració, i també les mateixes comunitats, a establir un diàleg multilateral i una certa disposició a la negociació.

El segon aspecte controvertit en relació amb la gestió dels enterraments ha estat el relatiu a les **característiques de les parcel·les**. Aquesta qüestió ha significat un repte considerable ja que calia satisfer els desitjos de les comunitats i complir la legislació vigent. Així, per exemple, i com ja s'ha apuntat, s'ha buscat una solució generalment satisfactòria en relació amb la prescripció religiosa d'efectuar les inhumacions directament a terra, que tant la comunitat jueva com la comunitat musulmana sol·liciten, i que el Reglament de policia sanitària mortuòria (Decret 297/1997) prohibeix expressament a Catalunya. Davant d'aquesta situació, les diferents comunitats, tant jueves com musulmanes, juntament amb l'empresa gestora Cementiris de Barcelona, SA, han trobat alternatives, com ara utilitzar fèretres senzills amb algun forat que permeti l'entrada simbòlica de terra. En general, l'estudi posa de manifest que en aquells casos en què hi ha incompatibilitats entre les qüestions religioses i la legislació vigent, es poden cercar solucions creatives que siguin satisfactòries per a totes les parts.

Finalment, la **gestió de les parcel·les** i especialment dels preus d'aquests espais, ha estat el tema més controvertit en relació amb la gestió de la mort. Tal com s'ha detallat en l'últim apartat de l'informe, al llarg dels últims anys s'ha anat modificant el model de gestió, a fi que aquests espais siguin gestionats per l'Administració pública i no exclusivament per les comunitats religioses. Aquests canvis són el resultat de la voluntat d'evitar controvèrsies anteriors entre comunitats religioses, alhora que obren nous interrogants respecte al rol que exerciran a partir d'ara les comunitats i les alternatives proposades per aquestes comunitats davant dels elevats preus que tenen les inhumacions sota terra. Aquest és el tema en el qual s'ha de treballar més a fons en els propers anys i començar a examinar com funcionen els nous models de gestió que s'estan implantant. A banda d'això, també cal adequar el sistema de funcionament a l'evolució de les comunitats religioses. En aquest sentit, per exemple, i per qüestions demogràfiques, és previsible que en un futur creixi substancialment la demanda de parcel·les islàmiques, la qual cosa també pot produir alteracions en el model de gestió.

Aquestes són les qüestions més rellevants que s'han posat de manifest en relació amb els enterraments. Ara bé, en les entrevistes amb els interlocutors de les comunitats religioses també han sorgit **altres qüestions**. Entre aquestes destaca la demanda de la remunicipalització dels serveis vinculats a la mort (especialment les empreses funeràries), l'adequació dels procediments d'incineració a les necessitats d'algunes comunitats religioses i la necessitat de buscar mecanismes perquè aquells amb menys recursos puguin enterrar-se dignament i d'acord amb les seves conviccions religioses i espirituals.

BIBLIOGRAFIA REFERENCIADA

- Ajuntament de Barcelona (1997). *Ordenança de Cementiris*, Cementiris de Barcelona: Barcelona.
- Martínez Ariño, Julia (2011). “Pràctiques funeràries i construcció de la identitat de les comunitats jueves contemporànies de Barcelona”, *Revista Catalana de Sociologia*, 27: 61-75.
- Moreras, Jordi (2011). Consultoria Tr[à]nsits: Gelida.
- Direcció General d’Afers Religiosos (2009). *Recomanacions per a la gestió de la diversitat religiosa en l’àmbit dels cementiris*, Generalitat de Catalunya: Barcelona.
- García-Romeral, Gloria (2011). *L’acomodació de la pràctica religiosa islàmica. Un estudi a través de les pràctiques funeràries a Catalunya*. Tesis doctoral, Facultat de Ciències Polítiques i de Sociologia, Departament de Sociologia, Universitat Autònoma de Barcelona.
- García-Romeral, Gloria i Júlia Martínez-Ariño (2012). “L’acomodació de la pràctica funerària a Barcelona: diferències entre comunitats islàmiques i jueves”, *Revista Catalana de Sociologia*, 28: 89-100.
- Moreras, Jordi (2011). *Els cementiris islàmics a Europa: Anàlisi i comparativa*. Consultoria Tr[à]nsits: Gelida.
- Solé Arraràs, A. (2012). “Rituals funeraris transnacionals entre Catalunya i el Senegal”, *Revista Catalana de Sociologia*, 28: 61-69.

ANNEX METODOLÒGIC

A continuació es detallen les persones que s'han entrevistat per a l'elaboració d'aquest informe. A banda d'aquestes entrevistes també s'han fet consultes puntuals a altres persones, com ara Pepe Aponte, president de la Coordinadora d'Entitats Budistes de Catalunya, o Cristina Monteys i Glòria Garcia-Romeral, directora i tècnica, respectivament, de l'Oficina d'Afers Religiosos de l'Ajuntament de Barcelona.

Cementiris de Barcelona, SA	Càrrec	Data de l'entrevista
Jordi Valmaña	Director general	3/10/2016
Juan Manuel Aparicio	Director de Serveis	24/10/2016

Judaisme		
Víctor Sorensen	Comunitat Israelita de Barcelona - Director	10/10/2016
Laura Kolesnicov	Comunitat Jueva ATID - Directora	17/10/2016
Jai Anguita	Comunitat Bet Shalom - President	18/10/2016

Islam		
Najem Al-Hassan	Centre Islàmic de Barcelona - Imam	7/10/2016
Mohamed Halhoul	Consell Islàmic - Portaveu	25/10/2016
Salim Benamara	Centre Cultural Islàmic Català - President	3/11/2016
Fouad Ahmad Assadi	Associació per la Cooperació Catalano-Palestina - Presidència	9/11/2016
Khalid Shabaz Chuhan	Federació Catalana d'Entitats Pakistaneses - Fundador i primer president	17/11/2016

Fe bahá'í		
Emilio Egea	Centre Bahá'í de Barcelona - Coordinador	29/09/2016

